

Željko Martan

Revolucionar u Rijeci

Fascinacija, kao i kritika El Comandanta ne jenjava. Isto se odnosi i na podijeljena mišljenja o istome u dvoranama mnogih fakulteta, skupova. Za mnoge heroj i idol, najveća ikona 20. stoljeća, za druge samodopadan krvnik i oličenje zla. Stoga je još zanimljivija činjenica, da je do danas, Cheovom posjetu Rijeci u ljeto 1959., pridodana tako mala pažnja sve do 2009. kada je suvremenom izložbom i otkrićem originalne fotografije njegovog posjeta opet zainteresirao javnost, ponajprije mlađe generacije. Cheov posjet Jugoslaviji bio je od iznimne važnosti u zbližavanju dvaju država, njihovih politika, kulture i gospodarstva radi zajedničkog prosperiteta u kojem je profitirala i Rijeka kao dio Jugoslavije. Također imamo sreću da zahvaljujući svjedočanstvu književnika i novinara Giacoma Scottia, koji je prisustvovao tome događaju 1959. godine kao Cheova novinarska pratnja, dobivamo detaljniji uvid u cjelokupni događaj, ali i sliku Chea kao čovjeka.

Slika 1. Mladi Ernesto¹

„Budimo realisti, zahtijevajmo nemoguće.“

*„Ja nisam osloboditelj. Osloboditelji ne postoje.
To su narodi koji oslobađaju sami sebe.“*

*„Sve dok se na boju kože ne bude gledalo kao na boju očiju,
mi ćemo se i dalje boriti.“²*

Ernesto Che Guevara

Jedni su tvrdili da je bio reinkarnacija zla, direktno odgovoran za tisuće nepravедnih pogubljenja. Drugi su ga vidjeli kao dugo očekivanog osloboditelja, legendu i idealista koji teži pravednijem i boljem svijetu. Za jedne je bio hladnokrvni ubojica koji ubija sve političke protivnike, za druge je bio oličenje inteligencije, obrazovanja, šarma i hrabrosti. Neki su ga smatrali luđakom koji će učiniti sve da bude u centru pažnje, koji ne mari ni o kome, osim o

¹ Dostupna na: <http://www.livingstone-magazine.com/fotografija/izlozba-mladog-che-guevare-u-rijeci/>

[Pristupljeno: 20. svibnja 2011.]

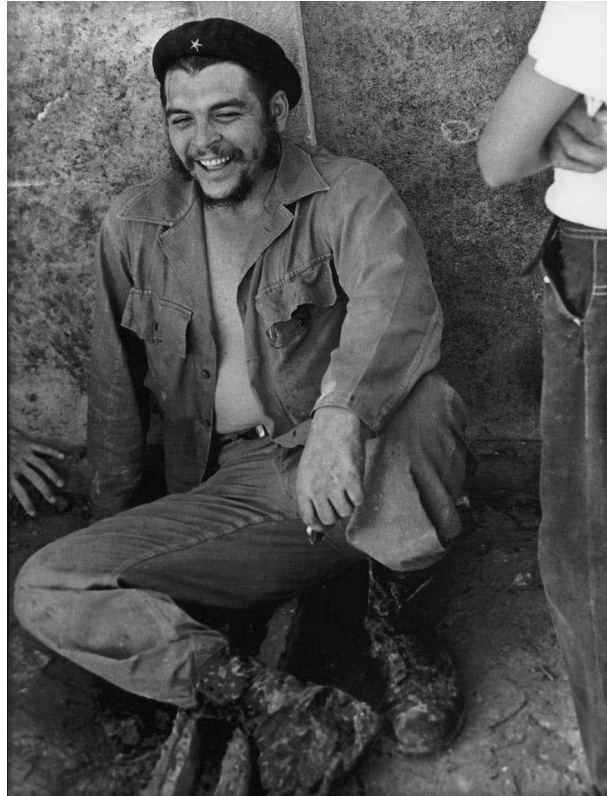
² Scotti, Giacomo, *Fotografija s Che Guevarom: Cheov posjet Rijeci u ljeto 1959.*, ICR d.o.o., Rijeka, 2011., str. 37.

svojim interesima. Ali opet, drugi su u njemu vidjeli pjesnika koji noću promišlja o dobrobiti svoga naroda, humanista koji bez oklijevanja pomaže seljacima, onima u nevolji, oboljelima od lepre. Za neke je bio komunistički fanatik, za druge plemeniti nosilac nade za sve potlačene narode, revolucionar i romantički sanjar iznimne fizičke ljepote, kojem nije bilo teško napustiti lagodan život u Havani i krenuti diljem svijeta u oslobađanje ljudi od svojih tlačitelja. Mnogi ga danas smatraju ubojicom bez morala i časti, dok drugi nose majice s njegovim fotografijama, naljepnice, bedževe ili se dive njegovoj slici na zidovima svojih soba. Rasprava o Ernestu Che Guevari ne jenjava. Štoviše, burnija je nego ikada.

Ovaj će se rad uglavnom bazirati na Cheovom posjetu Jugoslaviji u ljeto 1959. godine, kada je mladi revolucionar posjetio, s ostatkom kubanske delegacije, Beograd, a među brojnim obilascima gradova i grad Rijeku. Jugoslavija je bila tek jedna od država koju je Che te godine posjetio, a karakter njegova posjeta bio je uspostava dobrih međudržavnih odnosa između Kube i Jugoslavije, kao i sklapanje trgovačkih ugovora.

Budući da je Cheov posjet Rijeci u literaturi vrlo neistraženo područje i budući da se o Cheovu posjetu vrlo malo pisalo ili gotovo ništa, a da ne govorimo o škrtim redovima tadašnjih riječkih dnevnih listova, od velike mi je pomoći bila knjiga književnika i novinara Giacoma Scottia *Fotografija s Che Guevarom: Cheov posjet Rijeci u ljeto 1959.*, koja je objavljena ove godine. Knjiga je nastala kao reakcija na izložbu o Che Guevari u Rijeci 2009., na kojoj je po prvi puta u cijelosti prikazana jedina fotografija koja svjedoči o Cheovom posjetu Rijeci. Na fotografiji se također nalazi mladi Giacomo Scotti, koji je u ono vrijeme radio kao novinar i imao privilegiju da provede cijeli dan u pratnji Che Guevare. Stoga ću se u ovom radu često referirati na doživljaje i svjedočanstva Giacoma Scottia, iako moram napomenuti da njegovim izjavama moramo pristupiti s određenom dozom skepse.

Najprije ću iznijeti nekoliko crtica o Cheovom životu, da bi se potom prebacio na njegov posjet Jugoslaviji, tj. Beogradu, a nadasve Rijeci, koja zauzima centralno mjesto u ovome radu. Krenimo stopama revolucionara u ljeto 1959. godine.

Slika 2. Che u radnoj akciji na Kubi³

*„Upoznao sam te dok si bio dijete
tamo gore na poljima argentinske Cordobe
Igrao si se među topolama, posred kukuruza,
u blizini goveda na drevnim posjedima, među nadničarima.
Zatim te više nisam vidio, no jednog sam dana doznao
da si postao krvava svjetlost,
sjeverna zvijezda,
koju bismo uvijek trebali gledati
kako bismo znali gdje se nalazimo.“⁴*

Rafael Alberti, Pjesma posvećena Che Guevari, 1970.

Kratko o Cheovom životu

Ernesto Che Guevara Lynch de la Serna y Llosa rođen je 14. lipnja 1928. u Rosariu u Argentini kao prvo dijete roditelja Ernesta Guevare Lyncha i Celie de la Serna, pripadnika srednje klase, potomaka irskih i španjolskih doseljenika. S dvije godine dobio je astmu, bolest koja ga je pratila cijeloga života. Zbog specifičnosti Ernestove bolesti, obitelj se često selila, prvo u Buenos Aires, pa u provinciju Cordobu, gdje se smjestila u Alti Graciji, gradu s

³ Dostupno na: <http://wallpapergravity.com/Image.php?ID=732614> [Pristupljeno: 20. svibnja 2011.]

⁴ Scotti, Giacomo, *nav. dj.*, str. 7.

topicama koje su pogodovale u njezi mladog Chea. Pošto je Cheova obitelj pripadala većim društvenim klasama, a u svojim obiteljskim korijenima imala pretke koji su bili potkraljevi u Peruu i Meksiku, često su dolazili u doticaj s najpoznatijim osobama iz intelektualnog i kulturnog života Argentine, ali i prebjezima pred režimom generala Francisca Franca iz vremena Španjolskog građanskog rata.⁵

Već je kao osnovnoškolac i srednjoškolac bio fasciniran knjigom, a posebice se interesirao za pjesništvo. Prema riječima njegovih rođaka, često bi provodio sate čitajući Pabla Nerudu, Antonia Machada te Leona Felipea, što je u njemu probudilo strast za revolucionarnom književnošću ili, prema romantičarskim riječima Giacoma Scottia, „Stihovi pjesnika što ih je Ernesto čitao u djetinjstvu, adolescenciji i kasnije, pratit će ga tijekom života potičući njegove stavove o pobuni protiv siromaštva, potlačenosti naroda, društvene nepravde; u isto vrijeme bili su mu potpora i utjeha kada je odlučio napustiti obitelj i oputovati.“⁶

Godine 1945. obitelj mu se vraća u Buenos Aires, gdje se Ernesto upisuje na Medicinski fakultet. Kao uspješan student posebice se zanimao za alergije i tropske bolesti. Mnogi smatraju da se upravo zbog svojih interesa za bolesti uputio na put po Latinskoj Americi, dok drugi govore kako se jednostavno radilo o njegovome istraživačkom duhu, želji da kao mladić otkrije svijet. Pohađao je posljednju godinu Medicinskog fakulteta kada je odlučio dosegnuti sjever Argentine kako bi, zajedno s prijateljem Albertom Granadom (Granado je preminuo 6. ožujka 2011. na Kubi u 88. godini života) proputovao motorom gotovo cijelu Latinsku Ameriku po pacifičkoj obali do Santiaga de Chilea. Granado je bio biokemičar koji se specijalizirao na leprologiju. Svoje doživljaje s tog putovanja, odnosno otkrivanje novih kultura, običaja, povijesnih nalazišta, načina života te problema malih ljudi, zapisao je u svojim dnevnicima koje je vodio tijekom cijeloga puta. Ti su nam dnevnički danas poznati kao *Notas de Viaje* ili *Motociklistički dnevnički*, a o njima je snimljen 2004. i istoimeni film režisera Waltera Sallesa.

Ernesto je diplomirao u ožujku 1953. te se ubrzo nakon toga uputio na drugo putovanje Latinskom Amerikom, da bi 1954. došao do Gvatemale, sudjelujući u revolucionarnim zbivanjima u toj zemlji. Tamo je doživio vojni državni udar čije je konce vukla CIA, a kojim je svrgnuta legitimna vlada Jacoba Arbenza. Od tada se njegova politička gledišta radikaliziraju te bježi u Meksiko, gdje se povezuje sa skupinom kubanskih revolucionara u

⁵ Jelić, Jordan, *Che Guevara*, Euroknjiga, Zagreb, 2004., str. 13.

⁶ Scotti, Giacomo, *nav. dj.*, str. 7.

izgnanstvu, te ženi Peruankom Hildom Gadeom, s kojom je imao kćer Hilditu. U lipnju 1954. upoznaje Raula i Fidela Castra i pristupa njihovom revolucionarnom pokretu, čiji su se pripadnici obučavali za gerilsko ratovanje, usmjeravajući se na rušenje diktature Fulgenicija Batiste na Kubi. Tada su mu kubanski suborci nadjenuli nadimak El Che (što je zajednički nadimak za Argentine) kojim će Ernesto Guevara postati jedna od ikona 20. stoljeća.⁷

Godine 1956., nakon iskrčavanja na Kubu, Che se kao liječnik pridružio odredu kubanskih pobunjenika koji su se u planinama Sierra Maestre pripremali za oružane borbe. Budući da se Che pokazao dobrim strategom i vođom, ubrzo je postao zapovjednikom pobunjeničke vojske koja je sve više napredovala prema Havani, rušeći pred sobom Batistine postrojbe. „Che je bio heroj revolucionara i imao je velik utjecaj na njihove aktivnosti.“⁸ Zauzimanjem Santa Clare 1959., koja je bila posljednja nada Batistine vojske, krenuo je prema Havani i u osvit 3. siječnja 1959. osvojio vojno utvrđenje La Cabana, čime je ostvaren trijumf Kubanske revolucije i rođenje nove Kube.

Ubrzo je postao kulturna ličnost, kako na Kubi, tako i u svijetu, te je kao predstavnik Kube krenuo na putovanja svijetom, tražeći saveznike i trgovinske partnere. Tako je i u kolovozu 1959. došao u Jugoslaviju, o čemu ćemo detaljnije govoriti kasnije. Ponovo se istaknuo 1961., kada stvara Ministarstvo industrije i postaje njegovim ministrom, te se bori i veoma uspješno vodi obranu kubanskog teritorija za vrijeme Zaljevske krize. Sljedećih se godina istaknuo kao veliki protivnik američkoga imperijalizma i neokolonijalističke politike, što je posebice istaknuo na 19. zasjedanju generalne skupštine UN-a u New Yorku 1964. Potom putuje zemljama Afrike, posebice Alžirom i Kongom, ali i Kinom i Rusijom, tražeći ekonomske i strateške saveznike. Početkom 1966. Che u najvećoj tajnosti kreće s Kube u Boliviju, u svoju posljednju revolucionarnu misiju.⁹ „No, ni Che ni njegovi suborci nisu razumjeli bolivijsku politiku i kulturu, niti su govorili kečuanski, jezik regije u kojoj su namjeravali voditi operacije.“¹⁰ Seljačko indijansko stanovništvo im nije pružalo potporu jer je, uz propagandu svoje vlade, financirane od strane CIA-e, vjerovalo kako je Che u njihovoj zemlji strani okupator. Nakon jedanaest mjeseci gerilske borbe, Che je zarobljen od strane bolivijske vojske i pripadnika CIA-e, da bi ubrzo nakon toga bio ubijen te zakopan u neoznačenom grobu, zajedno s tijelima nekoliko drugih boraca. Potom su uslijedile mnoge pobune i reakcije na njegovu smrt, kao i rasprave – je li kao revolucionar trebao radije počinuti

⁷ Isto, str. 8.-9., Jelić, Jordan, *nav. dj.*, str. 14.-16.

⁸ Kos – Stanišić, Lidija, *Latinska Amerika: povijest i politika*, Golden marketing, Zagreb, 2009., str. 90.

⁹ Jelić, Jordan, *nav. dj.*, str. 16.-26.

¹⁰ Kos – Stanišić, Lidija, *nav. dj.*, str. 90.

samoubojstvo ili se boriti do smrti, nego dozvoliti da ga neprijatelj zarobi.¹¹ Točno trideset godina nakon Cheove smrti, 1997., njegovi su posmrtni ostaci identificirani i trijumfalno vraćeni na Kubu, gdje do danas počivaju u Mauzoleju u gradu Santa Clari.

„Ernesto Guevara je često gledao smrti u lice (vlastitoj i drugih), i to ne samo u borbama. Smrt ga je neprekidno pratila od ranog djetinjstva; još kao mladić opjevao je svoju junačku smrt.“¹² Evo Cheove pjesme o vlastitoj smrti:

*„I posijana u krvi moje smrti
daleka i nestalnih korijena
pod skamenjenim vremenom,
Samoća!,
sjetni cvijet živućih zidova
Samoća moga prolaženja zaustavljenog na zemlji.“¹³*

Cheov posjet Beogradu

Osam mjeseci nakon završetka borbene faze kubanske revolucije, posebno izaslanstvo pod imenom *Kubanska misija dobre volje* na čelu s Che Guevarom uputilo se u Beograd na sastanak s maršalom Jugoslavije Josipom Brozom Titom. To se dogodilo 12. kolovoza 1959. Bio je to tek jedan od Cheovih posjeta stranim državama i putovanjima te godine.¹⁴ Glavna tema sastanka bila je stvaranje ekonomskih i političkih veza između Jugoslavije i Kube, budući da je na Kubi tada revolucionarna vlast tek stupila na snagu i bile su joj potrebne čvrste veze sa sličnim režimima u svijetu. Jugoslavija je u to vrijeme imala već petnaest godina iskustva u socijalističkom upravljanju. Isto tako, Cheov je posjet Jugoslaviji bio svojevrsni odgovor na posjet jugoslavenskog izaslanstva Kubi mjesec dana ranije, a kojeg je predvodio ministar vanjskih poslova Vladimir Popović. Također, Kubanci su se u Jugoslaviji

¹¹ Za više informacija o okolnostima oko smrti Ernesta Guevare, vidi - Grga, Jerko, *Che: Zašto i kako se žrtvovao*, Naklada Bošković, Split, 2008., str. 138.-158.

¹² Koenan, Gerd, *Projekt Guevara: Snovitim stazam svjetske revolucije*, Durieux/Sibila – Knjižara Karver, Zagreb, 2011., str. 583.

¹³ Scotti, Giacomo, *nav. dj.*, str. 32.

¹⁴ Te je godine Che posjetio Ujedinjene Arapske Emirate (Egipat i Sirija), Japan (Tokio i Hirošima), Indoneziju, Cejlon (Šri Lanka), Pakistan, Sudan, Indiju, Burmu (Myanmar), Maroko i Jugoslaviju.

zanimali za djelovanje novog smjera što ga je obilježilo radničko samoupravljanje u tvornicama te društvena samouprava na svim ostalim područjima građanskoga života.¹⁵

Iz razgovora kojeg su vodili Tito i Che može se naslutiti kako je Che Guevara osobno preferirao tzv. neblokovsku politiku novonastalih socijalističkih država, a Tito je u to vrijeme bio ključna osoba u svijetu za taj pravac. Misija će u konačnici rezultirati poboljšanjem vanjskopolitičke suradnje, kao i brojnim gospodarskim aranžmanima. Jugoslavija se u to doba već pozicionirala kao veliki izvoznik. Na sastanku u Beogradu, prisustvovali su:

- predstavnik Kube dr. Ernesto Che Guevara
- maršal Jugoslavije Josip Broz Tito
- ministar vanjskih poslova Koča Popović
- ministar obrane Ivan Gošnjak
- generalni sekretar Predsjednika Republike Leo Mates
- savjetnik u misiji Grgur Cviličević¹⁶

U nastavku iznosim neke dijelove iz razgovora Tito – Che u Beogradu¹⁷:

Che Guevara: - Koje bi, po Vašem mišljenju, bilo razumno ograničenje veličine posjeda?

Tito: - U provođenju agrarne reforme čak smo i mi išli postepeno, iako je kod nas situacija bila drukčija. Ne znam, možda je ona i kod vas takva. Mi smo najprije zaplijenili zemlju izdajnika i ratnih zločinaca, a zatim smo postepeno išli u reformu. Mislim da je takva linija i u vašoj zemlji. Nisu mi poznate površine latifundija na Kubi i teško bi se moglo reći dokle ih treba ograničiti. Sigurno je da ima krupnih, srednjih i malih. Pošto ima najviše srednjih i sitnih posjednika zemlje, ja bi ih sada poštedio i počeo sa najkrupnijima.

Koča Popović: - Kako gledate na Ujedinjene nacije?

Tito: - Dobro bi bilo da čujemo njihovo mišljenje šta bi se već sada za njih moglo učiniti u Ujedinjenim nacijama, da se sondira teren za slučaj nekog jačeg pritiska. Kako gledaju na to?

Che Guevara: - Svakako da imamo u vidu da osiguramo sebi bolju situaciju i pomoću Ujedinjenih nacija. Prvi korak će biti da raskrinkamo Organizaciju Panameričkih država, koja

¹⁵ Samoupravljanje je u Jugoslaviji započelo 1951. izborima prvih radničkih vijeća, dvije godine nakon konačnog Titova prekida sa Staljinom, najavljenog u ljeto 1948. i ostvarenog sljedeće godine drugom Rezolucijom Informbiroa.

¹⁶ Dostupno na: <http://www.advance.hr/t/josip-broz-tito/sastanak-che-guevara-i-tito-transkript-razgovora.html> [Pristupljeno: 21. svibnja 2011.]

¹⁷ Cjelokupni transkript razgovora dostupan je na stranici: <http://www.advance.hr/t/josip-broz-tito/sastanak-che-guevara-i-tito-transkript-razgovora.html> [Pristupljeno: 21. svibnja 2011.]

je instrument SAD-a. Ukoliko tu ne bismo uspjeli, mislimo tražiti pomoć Ujedinjenih naroda. Nadamo se da ćemo u ovoj organizaciji dobiti podršku grupacije neutralnih zemalja, pa čak i od Istoka. Ne vjerujemo da bismo dobili pomoć od južnoameričkih država, ali se ove zemlje ne bi mogle frontalno suprotstavljati toj potpori.

Tito: - Da li će još nešto posjetiti u Jugoslaviji?

Grgur Cviličević: - Posjetit će Rijeku i brodogradilište "Treći maj". Interesiraju se za kupnju brodova i električnih kućanskih aparata. U Ljubljani će posjetiti "Litostroj".

Tito: - Gdje u blizini imate ambasadu?

Che Guevara: - Veleposlanstva smo imali svuda gdje se dobro živjelo (op.a. za vrijeme Batistine vladavine Kubom). Ja se ispričavam za odnose naše vlade prema Jugoslaviji. Malo je teško to objasniti, ali je postojao izvjestan strah od Jugoslavije kao socijalističke zemlje...

Tito: - ... bolje reći kao komunističke!

Che Guevara: - Upoznali smo se s raznim fazama vaše velike borbe. Bili smo i u muzeju u Beogradu. Smatramo da vaša pobjeda u ratu predstavlja pravu epopeju. Mi smo sretni što je naša revolucija stajala samo 20.000 života. Zato mi možemo shvatiti i veličinu žrtava jugoslavenskog naroda, koji je samo u jednoj borbi dao 20.000 ljudi. Znamo da Vaša želja za naš uspjeh ne predstavlja kurtoaziju, jer smo vidjeli za vrijeme našeg putovanja u Jugoslaviji da kod vašeg naroda uživamo iskrene simpatije. Jugoslavija je već riješila mnoge probleme, i mi smo shvatili značaj vaših uspjeha i iskustva. Trudit ćemo se da ih na što adekvatniji način prenesemo svom narodu. U vanjskoj politici nastojati ćemo biti na vanblokovskim pozicijama, na liniji politike neutralizma, zajedno sa narodima koji idu svojim neovisnim putovima.

Tito: - Ako vam bude potrebna pomoć i podrška u Ujedinjenim narodima, vi možete na nju računati. Mi ćemo vas svakako podržati, kao što podržavamo sve narode koji se bore za svoju neovisnost. Kako stojimo s ekonomskim odnosima između Kube i Jugoslavije?

Grgur Cviličević: - Oni nemaju direktne instrukcije svoje vlade u tom pogledu.

Che Guevara: - Da, to nije bilo uključeno u početku našeg puta i mi nismo imali mogućnost da o ovom pitanju pregovaramo. Činimo sve da uspostavimo što više kontakata kako bismo našoj vladi dali što potpunije informacije.

Cheov posjet Rijeci

Slika 3. Che šeeće riječkim Korzom, slikao Pero Grabovac¹⁸

Za vrijeme Cheova boravka u Jugoslaviji, 15. kolovoza 1959. u Jugoslaviju je na desetodnevni posjet stigao i etiopski car Haile Selasije, koji je u jutarnjim satima sletio na vojni aerodrom Veruda u blizini Pule, odakle je dospio u Fažanu, a iz Fažane na otok Veliki Brijun, gdje se sastao s Titom. Istog dana, Che je napustio Beograd, te je u Rijeku stigao 18. kolovoza 1959. godine.¹⁹

Tog su dana, prema riječima Giacoma Scottia, „more i nebo bili sjajni, vlakovi, autobusi i brodovi prepuni turista; Jugoslavija je bila jedina zemlja istočne Europe koja je otvorila granice globetrotterima sa zapada. Od pet članova kubanske delegacije, četvorica su bila odjevena u jednostavne vojničke uniforme; jedan je imao gustu crnu bradu, a preostala trojica, uključujući i Guevaru, rijetke bradice ili nekoliko dlaka na licu. Najzad, bili su mladi, predodžba revolucije na početku dugačkoga puta.“²⁰

¹⁸ Dostupno na: <http://www.stomugromova.com/tekstovi/che-guevare-u-rijeci?Itemid=11>

[Pristupljeno: 21. svibnja 2011.]

¹⁹ Scotti, Giacomo, *nav. dj.*, str. 12.

²⁰ Isto, str. 12.

Cjelokupni Cheov posjet Rijeci također je pratio književnik i novinar Giacomo Scotti, novinar talijanskih novina *La Voce del Popolo*, koje su izlazile na području Istre i Kvarnera. On u svojoj novoj knjizi *Fotografija s Che Guevarom: Cheov posjet Rijeci u ljeto 1959.* (izašla 2011.) govori o susretu s kubanskim revolucionarom. Cjelokupna knjiga nastala je na osnovi jedine fotografije koju je snimio tadašnji fotoreporter Novoga lista, Pero Grabovac. Istodobno, to je jedina fotografija koja svjedoči o Cheovom posjetu Rijeci. Na fotografiji se nalaze Che Guevara i njegova kubanska pratnja, kao i visoki jugoslavenski dužnosnik Kazimir Jelovica i novinar Giacomo Scotti. Snimljena je na riječkome Korzu.

Evo kako Scotti opisuje fotografiju: „U prvom planu nalaze se Che Guevara i Jelovica, s desne strane jedan golobradi mladi Kubanac, a ja tik do njega. Moj je pogled usmjeren prema Cheu koji gleda prema meni. Iza Chea su još jedan bradati Kubanac i jugoslavenski dužnosnik. Oko nas nema nikakvog mnoštva, samo manja skupina ljudi koji idu za svojim poslom i tu i tamo poneki raštrkani prolaznici. Šetnja Korzom trajala je deset minuta. Na glavnoj gradskoj ulici koja se proteže od Palače Modello do velikog trga što ga nadvisuje Neboder, prolaznici su bili malobrojni: u to vrijeme, oko podneva, Riječani izbjegavaju ljetnu žegu, a oni rijetki koji su se spustili na ulicu, tražili su hlad pod velikim nadstrešnicama trgovina s obiju strana ceste. Skupinu na fotografiji koja prati Che Guevaru snimatelj je uhvatio dok je prolazila u blizini trgovine *Elegant*, odmah iza pošte. Danas se na mjestu te trgovine uzdiže veličanstvena zgrada robne kuće *Ri*. Autor ovih redaka (Scotti), za razliku od dvojice jugoslavenskih dužnosnika u odjelima, ispod otkopčane jakne, nosio je bijelu košulju bez kravate.“²¹

Toga su dana, prema riječima Scottia, Che i njegova pratnja posjetili brodogradilište 3. maj kako bi najvjerojatnije sklopili neki trgovački ugovor ili izmjenili iskustva. Iako ih je čuvala policija u civilu, uniformirani policajci iz Zagreba i Rijeke te agenti UDBA-e, nikako nisu mogli zaustaviti dvije tisuće oduševljenih radnika, od kojih je skoro svaki htio pokazati prema Cheu svoje poštovanje. Evo kako Scotti opisuje taj događaj: „Kada je završio susret iza zatvorenih vrata Che Guevara se pojavio na jednom prostoru brodogradilišta zajedno s ostalim članovima delegacije, a radnici koji su do tada bili na svojim radnim mjestima izašli su na otvoreno i posve spontano potrčali prema Cheu kako bi mu iskazali svoje simpatije, pozdravili ga bez uobičajenih laskavih riječi te mu, ako je moguće, stisnuli ruku.“²²

²¹ Isto, str. 14.

²² Isto, str. 16.

U gužvi koja se stvorila na brodogradilištu Scotti je izgubio iz vida delegaciju te je krenuo do izlaza iz tvornice. Pošto je uspio napustiti brodogradilište prije delegacije, našao se sam na mjestu gdje su bili parkirani džipovi delegacije i u trenutku kada je pitao jednog Kubanca ako može zbog daljnjeg praćenja delegacije krenuti s njima prema Korzu, iza njega se pojavio Che Guevara, okružen dužnosnicima i policijom i nakon što je Cheu vozač objasnio o čemu se radi – Che je pozvao mladoga Scottia da sjedne u džip pokraj njega.²³ Kada su došli u centar, nakon što su izašli iz automobila ispred zgrade nekadašnje talijanske banke, a u koju se sada smjestila okružna riječka uprava, tj. Narodni odbor Rijeke, uspjeli su se na prvi kat gdje ih je dočekaio predsjednik Narodnog odbora Rijeke – Edo Jardas. Nakon privatnog razgovora između Chea i Jardasa, uslijedila je šetnja Korzom, a tom je prilikom nastala poznata fotografija Che Guevare u Rijeci.²⁴ Nakon šetnje Korzom, krenuli su prema hotelu Park na Pećinama. Scotti kaže da mu je Che tijekom kratkog puta do Pećina postavljao mnoga pitanja, kao i on Cheu. Evo kako Scotti opisuje svoje viđenje Chea u tom trenutku: „U riječima Fidelova osobnog suradnika nije bilo ničega posebnog, jasno, ničega ekskluzivnog, a još manje silovitog. Svrha njegovog posjeta, rekao je, bila je uspostavljanje prijateljskih odnosa s raznim zemljama što ih je obišao, pa i Jugoslavijom čija je ostvarenja cijenio te s kojom je Kuba namjeravala uspostaviti diplomatske odnose, potpisati trgovačke sporazume, ostvariti kulturnu razmjenu, surađivati na mnogim područjima.“²⁵ Razgovor između Scottia i Guevare se nastavio za vrijeme i nakon ručka, sve do poslijepodnevnih sati, kada je kubanska delegacija napustila Rijeku i krenula prema Ljubljani.

Istražujući Novi list zaključio sam da tih dana Novi list nije gotovo ništa pisao o Cheovom posjetu Rijeci, ili bi tek na kraju stranica bila objavljena pokoja mala rubrika s nekoliko rečenica o kubanskoj delegaciji. Isto tako, La Voce del Popolo nije objavio Scottijev članak o Cheovom posjetu Rijeci, tj. nije uopće objavio ni riječi o tome događaju, pa ni ono što je prenijela službena jugoslavenska agencija Tanjug. S druge strane, sve su novine obilno izvještavale o posjeti etiopskog cara Haile Selasija, što je bio i službeni izgovor zašto se ne piše o Cheu (navodno nije bilo „mjesta“). „Imao sam dojam da se Kubi nije željela posvetiti dovoljna pažnja“²⁶, tvrdi Scotti. Možemo zaključiti kako je od lokalnih novina samo Novi list objavio mali članak s djelomičnom fotografijom. Istražujući po knjižicama novine od toga dana, naišao sam na spomenuti članak od 19. kolovoza 1959. u Novome listu te na djelomičnu

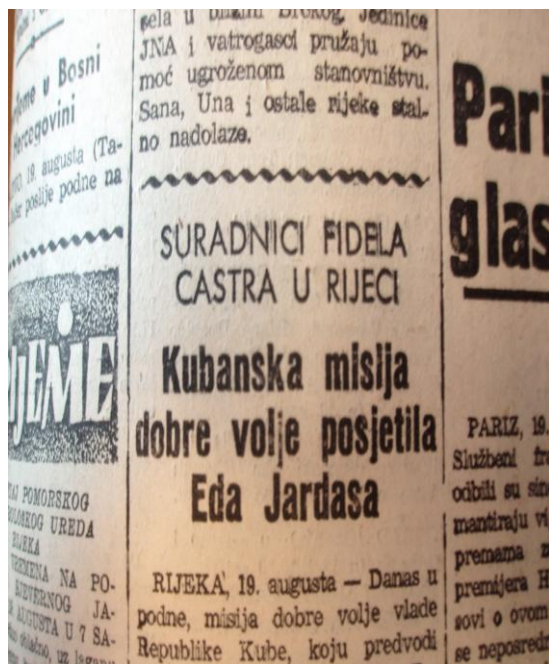
²³ Isto, str. 17.

²⁴ Isto, str. 17.-18.

²⁵ Isto, str. 18.

²⁶ Isto, str. 19.-20.

fotografiju Pera Grabovca s istim, ali skraćenim člankom od 21. kolovoza 1959., također u Novome listu. Evo fotografija koje pokazuju naslov maloga članka i sliku objavljenu uz članak (slika 4. i slika 5.).

Slika 4. Isječak iz Novoga lista, 19. kolovoza 1959. godine

Slika 5. „Suradnici Fidela Castra“, Novi list, 21. kolovoza 1959. godine

U nastavku donosim puni tekst spomenutog članka čiji je autor Mario Barak: „Rijeka, 19. kolovoza – Danas u podne izaslanstvo dobre volje Republike Kube predvođeno iznimnom ambasadorom, bojnikom Ernestom Guevarom Serna, posjetilo je predsjednika Narodnoga odbora Rijeke, druga Edu Jardasa, s kojim su se zadržali u srdačnom razgovoru. Kubansko izaslanstvo jučer je u Opatiju pristiglo s Brijuna gdje ih je primio drug Koča Popović, savezni sekretar inozemnih poslova SFRJ. Nakon kraćeg odmora u Opatiji, izaslanstvo je jutros posjetilo brodogradilište „3. maj“ zanimajući se za proizvodne procese i proizvodne kapacitete ovoga našeg radnog kolektiva. Nakon što su primljeni u sjedištu Narodnog odbora Rijeke, predsjednik Edo Jardas ponudio je gala ručak u čast kubanskog izaslanstva u hotelu „Park“. Odmah poslije ručka izaslanstvo je napustilo naš grad i nastavilo put Ljubljane.“²⁷

Isto tako, što se tiče objavljene fotografije Pera Grabovca u Novome listu, ona je bila s desne strane odrezana, tj. nije se vidio dio sa Giacomom Scottiem, kao ni dio s jugoslavenskim službenikom. Pretpostavlja se da je Scotti bio previše liberalan novinar, pa je „njegova prisutnost zasmetala nomenklaturi“²⁸, zbog čega je fotografija bila cenzurirana.

²⁷ Novi List, 19. kolovoz 1959., Godina XIII, broj 103., Rijeka

²⁸ Scotti, Giacomo, *nav. dj.*, str. 21.

Originalna fotografija bit će objavljena tek pedeset godina kasnije, na izložbi koja je trajala od 28. siječnja do 19. veljače 2009. u izložbenoj dvorani Filodrammatice u Rijeci, kada su organizatori izložbe predstavili spomenutu sliku javnosti. Istodobno, ta je izložba potakla Giacomu Scottia da napiše knjigu *Fotografija s Che Guevarom*.

Zadnja vijest vezana uz Cheov posjet Rijeci objavljena je u Novome listu, 9. rujna 1959., a govorila je o tome da se kubanska delegacija dobre volje, sa Cheom na čelu, uspješno vratila na Kubu nakon tromjesečnog putovanja. Na aerodromu je Chea dočekalo mnoštvo od nekoliko tisuća ljudi. Novi list u tome članku izvješćuje da je Che, obraćajući se mnoštvu, izjavio kako „ga se više od bilo koje zemlje dojmila Jugoslavija“²⁹ te da je iznio nadu kako će Kuba uspostaviti dobre trgovinske odnose sa Jugoslavijom, uvozeći iz nje električne uređaje, autobuse i poljoprivredne proizvode u zamjenu za šećer.

O stvarnim ekonomskim koristima i odnosima Kube i Jugoslavije, a time i Rijeke, potrebne su detaljne analize i istraživanja, kojima se u okviru ovoga kratkog rada i istraživanja neću više baviti.

Riječima Jordana Jelića: „Danas, u vremenu globalizacije koju mnogi poimaju kao novu kolonizaciju, posebice u zemljama u razvoju i tranziciji, Che počesto simbolizira među mladom generacijom simbol bunta, otpora, nešto herojsko i uzvišeno. Njegova herojska smrt i žrtva koju je podnio za svoj kontinent i Treći svijet, među dijelom siromašnih i poniženih oslikava ga kao Isusa Krista. Mnogi kod njega najviše cijene što su mu riječi i misli, život i djelo bili sinkronizirani i uokvireni sakrifijskim praksom. Stoga, El Che muerto todavia vive! (Mrtvi Che još uvijek živi!).“³⁰

Fascinacija, kao i kritika *El Comandanta* ne prestaje. To se odnosi i na podijeljena mišljenja o istome u dvoranama mnogih fakulteta, skupova. Stoga je još zanimljivija činjenica kako je Cheovom posjetu Rijeci pridana iznimno mala pažnja sve do 2009., kada je suvremenom izložbom i otkrićem originalne fotografije njegova posjeta opet zainteresirana javnost, ponajprije mlađe generacije. Na mlađim je generacijama da nastave pisati, istraživati i analizirati povijest, pa tako i jedan dan u kolovozu 1959., kada je Rijekom prošetala jedna od najvećih ikona 20. stoljeća. Cheov posjet Jugoslaviji bio je od iznimne važnosti u zbližavanju dviju država, njihovih politika, kultura i gospodarstva radi zajedničkog prosperiteta, u kojem je profitirala i Rijeka kao dio Jugoslavije. Pritom je od iznimne važnosti uočiti odnos domaćih

²⁹ Isto, str. 23.

³⁰ Jelić, Jordan, *nav. dj.*, str. 10.

novina prema posjetu Chea i Selasija, cenzuri koju je doživio Scotti pokušavajući objaviti članke i informacije o Cheu u državi koja se, zbog ondašnje svjetske politike i hladnoratovskog razdoblja, nije previše interesirala za revolucionarev posjet. Točnije analize ekonomskih odnosa Rijeke s Kubom još se trebaju istražiti. Također imamo sreću da, zahvaljujući svjedočanstvu književnika i novinara Giacoma Scottia koji je prisustvovao tome događaju 1959. kao Cheova novinarska pratnja, dobivamo detaljniji uvid u cjelokupni događaj, ali i sliku Chea kao čovjeka. Naravno, moramo s određenom dozom skepse pristupiti Scottievom svjedočanstvu, kao i scenama u kojima on opisuje njihov razgovor, jer je u ljudskoj prirodi preuveličavanje situacija zbog vlastite slave. Međutim, bez Scottievog susreta sa Cheom, kao i bez njegove knjige, stranice ovoga rada ne bi mogle nastati. Vjerujem kako će ova tema biti interesantna budućim studentima, kao i profesorima, zbog jednog jedinstvenog zadatka, a taj je obogaćivanje i razumijevanje, kako zavičajne, tako i nacionalne povijesti.

Za mnoge krvnik, za mnoge heroj. Vjerujem, a moje uvjerenje možemo možda nazvati subjektivnim i romantičarskim, kako posebna vremena iziskuju hrabre odluke iznimnih osoba koje svojim djelovanjem obilježavaju povijest. Te su odluke nerijetko uprljane krvlju, radi vrijednosti koje se krvlju često i postižu, kao što su sloboda, pravda, istina i ljubav, odnosno vrijednosti koje čine *istinskoga* revolucionara.

Literatura

Grga, Jerko, *Che: Zašto i kako se žrtvovao*, Naklada Bošković, Split, 2008.

Jelić, Jordan, *Che Guevara*, Euroknjiga, Zagreb, 2004.

Koenan, Gerd, *Projekt Guevara: Snovitim stazam svjetske revolucije*, Durieux/Sibila – Knjižara Karver, Zagreb, 2011.

Kos–Stanišić, Lidija, *Latinska Amerika: povijest i politika*, Golden marketing, Zagreb, 2009.

Scotti, Giacomo, *Fotografija s Che Guevarom: Cheov posjet Rijeci u ljeto 1959.*, ICR d.o.o., Rijeka, 2011.

Novi List, 19. kolovoz 1959., Godina XIII, broj 103., Rijeka

<http://www.advance.hr/r/josip-broz-tito/sastanak-che-guevara-i-tito-transkript-razgovora.html>

http://en.wikipedia.org/wiki/Che_Guevara